
Politik Psikoloji Dergisi
The Journal of Political Psychology

Arastırma Makalesi

Research Article

**İLÂHİ TEZAHÜRAT:
BİR “DİNDARLIK” BİÇİMİ OLARAK FUTBOL TARAFTARLIĞI**

Serdar Şahin*

Öz: Futbol, 19. yüzyılın ikinci yarısında İngiltere’de doğmuş, Türkiye’de 20. yüzyılın başından itibaren oynanmaya başlamıştır. Türkiye’de özellikle 12 Eylül 1980 Darbesi sonrası dönemde futbol, 70’li yıllarda sağ-sol çatışmasının öznesi olan gençliğin apolitikleştirilmesi için önemli bir araç olarak görülmeye başlanmıştır. İdeolojilerin geleceğinin tartışılmaya başlandığı bu yıllardan itibaren dünya çapında endüstriyelleşme sürecine giren futbolda taraftarlık olgusu, başka birçok ülkede olduğu gibi Türkiye’de de en merkezi unsurlardan birisidir. Tribünler toplumunun aynasıdır. Stadyumlara giderek takımlarını destekleyen taraftarların gerek gündelik hayatlarında gerekse de tribünlerde sergiledikleri kimi tutum ve davranışlar bir dindarlık biçimi, söyledikleri şarkı ve marşlar ise birer ilahi olarak okunabilir mi? Türkiye’nin en eski ve büyük kulüplerinden birisi olan Beşiktaş JK taraftarlarının 2000’li yıllardan itibaren söyledikleri tezahüratlarla dini ilahiler arasında söylem benzerliği kurulabilir mi? Bu sorulara odaklanan makalede, ilk olarak bir oyun olarak futbolun ihtiva ettiği sembolizm üzerinde durulmuş, daha sonra futbol-din arasındaki ilişkisellik vurgulanarak, Beşiktaş JK tezahüratları ve taraftar davranışlarının dini ilahi, ritüel ve pratiklerle benzerliklerine dikkat çekilerek çalışmaya mesnet teşkil eden savlar temellendirilmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Futbol, taraftar, dindarlık biçimi, ilahiler, tezahüratlar, Beşiktaş

***IS FOOTBALL FANDOM A FORM OF PIETY?
BEŞİKTAŞ’S HYMN CHEERS***

Abstract: Football is one of the most popular sports in the world. Football was born in England in the second half of the 19th century and started to play in Turkey from beginning of the 20th century. In Turkey, especially in the post-coup period September 12, 1980, football began to be seen as an important part for the depoliticization of the youth, who were the subject of ideological conflict in the

* Dr. | serdarsahin26@gmail.com | ORCID: 0000-0001-9217-5112

Geliş Tarihi: 7 Mayıs 2022
Received: 7 May 2022

Kabul Tarihi: 5 Temmuz 2022
Accepted: 5 July 2022

Bu makaleye atf için / To cite this article: Şahin, S. (2022). İlahi Tezahürat: Bir Dindarlık Biçimi Olarak Futbol Taraftarlığı. *Politik Psikoloji Dergisi*, 2(1), 69-83.

1970s. But ironically different results have emerged. Can some of the attitudes and behaviours of the fans who support their teams be read as form of piety? In the article focusing on that question. Firstly, the symbolism of football as a game was emphasized, then the relation between football and religion similarities. Beşiktaş JK fan behaviours with the religious, hymns, rituals and practices were tried to be proved

Keywords: *Football, supporter, form of piety, hymns, cheers, Beşiktaş*

*Onların oyunlarında şarkılarında,
öteki kutluların gözlerine sevinç dolduran
bir güzelliğin güldüğünü gördüm.
İlahi Komediya (Dante, 2011: 1361)*

GİRİŞ

Futbol dünya üzerindeki en popüler spor dallarından birisidir. Futbola benzeyen ve ayakla oynanan top oyunları binlerce yıldır farklı coğrafyalarda oynanmıştır. “Oyunun icadı” Çin kültüründe “sarı kral” *Huang Di*’ye, Orta Asya’daki eski Türklerde ise “tepük” oyununa dayandırılır. Bununla birlikte futbol “modern anlamda” 19. yüzyılın ikinci yarısında İngiltere’de doğmuştur. İngiltere’de Futbol Birliği’nin (*The FA (Football Association)*) kurulduğu 1863 yılı bir milat olarak kabul edilmektedir. Günümüzde futbol milyonlarca kişinin amatör ve ya da profesyonel şekilde oynadığı, milyarlarca kişi tarafından izlenen bir “oyuna” ve devasa bir “endüstriye” dönüşmüş durumdadır. Futbol, Türkiye’de de en çok takip edilen spor dalıdır. Milyonlarca “tarafata” sahip kulüpler insanların hayatlarında önemli bir yer tutmaktadır. Takım tutma, taraftar olma olguları “rasyonel tercihlerle” izah edilmesi güç olgulardır. Taraftarların kulüplerine olan bağlılıkları ve bunu yansıtmaya biçimleri ise dikkate şayandır. Bu kulüplerden birisi de Beşiktaş JK’dır. Bu makalenin amacı İlahiler ile Beşiktaş tribünlerinde söylenen tezahüratlar arasındaki söylem benzerliğini karşılaştırmalı olarak ele alarak, futbola hâkim olan dilin “dini duyarlılığa” benzerliğine dair bir yorum yapmaya çalışmaktır. İlahî genel olarak, dini içeriğe sahip bestelenmiş şiirleri ifade etmektedir. Tezahürat ise (genellikle spor müsabakalarında) yüksek sesle, belirli bir tempo ve alkış eşliğinde yapılan gösterilerdir. Birbirine benzemediği düşünülen bu iki şeyin eylem ve söylem içerikleri incelendiğinde ortaya çıkacak sonuç önemlidir. Çünkü tribünler toplumun aynasıdır. Bu nedenle tribünden yansıyanların anlaşılması ve yorumlanması önemlidir. Türkiye’de tribün kültürünün kitleselleşmesiyle birlikte, taraftarların takımlarına bağlılığını gösteren birer metin olarak okunabilecek tezahüratlar yaygınlaşmıştır.

I. FUTBOL: OYUN, SEMBOLİZM VE İMAN

İngiltere’de doğan ancak bugün küresel çapta bir ilgiye mazhar olan futbolun en popüler dallarından birisi olduğu malum. Peki, futbol neden bu kadar çok seviliyor? İrfan Erdoğan’a (2008: 10) göre bu ilgiye;

“rekabet, savaş, mücadele, yarış, grup veya sınıf farklılığını yaratma ve tutma, savaşa hazırlık, futbol faaliyeti yoluyla beceri geliştirmeye başka faaliyetlerde başarılı olma, sınıfsal farklılığı ve ilişkileri yeniden üretme, ruhban/teolojik gücün kendini ve gücünü yeniden üretmesi... Gibi birçok neden verilebilir.”

“Futbol sadece futbol değildir.” Sıklıkla tekrarlanan bu ifade ise, futbolun siyasal, kültürel, dinsel ve ideolojik yönleri olan bir spor dalı oluşuna işaret etmektedir. Carl Schmitt’e (2020: 43) göre “Modern devlet kuramının bütün önemli kavramları dünyevileştirilmiş ilahiyat kavramlarıdır.” Öte taraftan dünyevi olanlar “ilahileştirilmektedir.” Max Weber, yüzyılı aşkın bir süre önce kullandığı “*entzauberung*” (büyü bozumu) kavramıyla modern dünyanın rasyonelleştirme faaliyetleri sonucunda büyü ve gizemden arındırıldığını, geleneksel toplum tipinden modern toplum tipine geçildiğini iddia etmişti. Günümüzde dini olan-dünyevi olan, politik olan-apolitik olan ayrımlarının belirsizleştiği bir dünyada yaşıyoruz. Söz gelimi George Ritzer (2000); “insanları “büyüleyen” alışveriş merkezleri, eğlence mekanları ve *fast food* restoranlarından “tüketim katedralleri” olarak söz etmektedir.

Stadyumlar da bu kavram çerçevesi içerisinde ele alınabilir. Özellikle de “tarafkların” takımlarının stadyumlarını “mabed” olarak nitelendirdiği göz önüne alındığında.

Dünyadaki en popüler spor dallarından biri olan futbol, sembollerle dolu bir “oyundur.” Bu noktada “oyun” kavramı üzerine eğilmek gerekmektedir. Johan Huizinga’ya (2006: 21) göre;

“İnsan toplumunun ilk büyük faaliyetleri oyunla iç içedir. İnsanın iletişim kurabilmek, öğrenebilmek ve emredebilmek amacıyla kendisi için yarattığı şu ilk ve yüce araç olan dili bir düşünelim. İnsan, dili sayesinde nesnelere ayırmakta, tanımlamakta, fark etmekte; tek kelimeyle, adlandırmaktadır, başka bir ifadeyle, şeyleri zihin alanına kadar yükseltmektedir. Efsane ile ibadetin kaynaklarından kültür hayatının büyük faaliyetleri doğmaktadır: düzen ve hukuk, ticaret ve endüstri, sanat ve zanaat, şiir, bilgelik ve bilim. Demek ki bunların köklerinin bir kısmı da oyunsal eylem alanındadır.”

Bir oyun olarak futbol içerisinde gerçekçiliği ve abartıyı eş zamanlı olarak bulundurmaktadır. Oyunun “sadece abartı” (Öğün, 2007: 135) haline gelmesine yönelik haklı itirazlara kulak vermek gerekmektedir. Bununla birlikte “Hayat futbola fena halde benzer”¹ ve futbol “oyunun” sınırlarını zorlar.

¹ “Dar Alanda Kısa Paslaşmalar” (Akar, 2000) filminden bir replik.

Kimi yorumcular, futbolda oyunu, oyuncuyu ve taraftarı aşan bir “oyuna” dikkat çekerler. “Taraftarlık kimliği bir yandan ekonomik çarkı döndürürken, diğer yandan malumat ve eğlence kültürü üzerinden zihinleri başarıyla kontrol etmektedir.” (Yaraman, 2011: 4) Futbol siyasal iktidarlar tarafından kitlelerin yönlendirilmesinde bir araç olarak kullanıldığı gibi toplumsal muhalefetin kendisini ifade ettiği bir alan olarak da belirir. 12 Eylül 1980 sonrasında Türkiye’de futbol, 70’li yıllarda sağ-sol çatışmasının öznesi olan gençliğin apolitikleştirilmesi için önemli bir araç olarak görülmeye başlamıştır. Bu yönüyle özellikle 2000’li yıllardan sonra taraftar grupları arasında “politik” tepkilerin ortaya çıkışı ironik bir durum olarak görülebilir. Bu ironiye dikkat çeken Tanıl Bora (2020: 11); “Futbolun siyasetin yerine geçmeye başladığını söyleyerek, “Bazı arkadaşlarımla, futbola ilgisiz kişiler hakkında şaka yollu “apolitik” sıfatını kullanıyoruz aramızda!” demektedir.

Günümüzde Çarşı, Ultraslan, Genç Fenerbahçeliler, Gecekondu, Teksas, Tatangalar vb. gibi gruplar gerek maç esnasında tribünlerde gerekse de maç dışında ortaya koydukları “söylemle” politik bir duruş ifade eden yapılarıdır. Söz gelimi Beşiktaş taraftarları tribünlere; “Halkın takımı Beşiktaş pankartını asmakta ve her maç sonunda “Gündoğdu Marşı’nı” takımlarına uyarlayarak söylemektedirler.

Aslına bakılırsa din, futbol ve savaşın politikayla ilişkisi üzerine düşünüldüğünde yorum yapmaya oldukça müsait bir alana girilmiş olur. Carl von Clausewitz’in; “Savaş politikanın başka araçlarla devamıdır.” sözünden ve stadyumların kadim dünyadaki arenalara benzemesinden hareketle futbolun “politik” bir oyun ve bir çeşit “savaş” olduğu iddia edilebilir. Nitekim Ferdi Ertekin (2021: 119-135) “Din Harp Futbol” kitabında futbol terimleri ile askeri terimlerin ilişkisine dikkat çekmektedir.

Son yıllarda futbol gündeminde önemli bir yer etmeye başlayan kavramlardan birisi “endüstriyel futboldur.” Endüstriyel futbol; 1980 sonrasında futbolda yaşanan ticarileşmeyi ifade etmek için kullanılan bir kavramlaşmıştır. Küreselleşmenin gündeme gelişiyle eş zamanlı olarak gelişen bu kavram, kimi eleştirilere konu olmaktadır. Endüstriyel futbolun içerisine hapsediği maddi ilişkiler ağının, futbolu spor olmaktan çıkardığı şeklinde özetlenebilecek bir görüş bu eleştirilerin temelini oluşturmaktadır. Şike, bahis ve çeşitli kumar oyunlarının futboldaki “*fair play*” ruhunu yok ettiği ve ona yeni bir ruh verdiği unutulmamalıdır. Taraftarlar ısrarla aksini iddia etseler de onlar bir spor müsabakasını izlemeye gelen “biletli müşterilerdir.” Tabi ki bu vakıanın sadece bir vechesidir. Bu makalenin amaçlarından birisi de meselenin bir başka yüzü olan taraftarlık psikolojisi üzerine bir yorum getirmeye çalışmaktır.

Futbolun en önemli unsurlarından birisi taraftarlardır. Taraftarlık duygusu bir yönüyle bağlılığı, müntesip olmayı içermektedir. Taraftarların büyük bir kısmının bunun farkında olmaması durumu daha ilginç hale getirmektedir. Futbol

Düşünürken Aslında Ne Düşünürüz? başlıklı kitabında Simon Critchley (2018: 138); “Kloop gibi Hıristiyan olmadığımın dinsel deneyime en çok yaklaştığım şey Liverpool Futbol Kulübü” demektedir. Bununla birlikte “Statlardaki kutsallığın laik bir kutsallık olduğunu” savunanlar da bulunmaktadır (M. Auge'den aktaran Uğur, 1991: 61).

Umberto Eco'ya göre;

“Taraftarlık ve imanın yan yana kullanılması anlamlıdır; çünkü yenmek ve yenilmek kavramlarının iç içe olduğu bir oyunda taraftarların bağlılığını sürdürmesi için tam bir imana gereksinimi vardır. Bu iman sayesinde hem kendine sığınacak bir alan bulur ki bu alanda yalnız olmayacak hem güçlü bir kulübün çatısı altında hem de kendisiyle aynı emeli paylaşan grupla bir arada olacaktır.” (Akt. Göksel, 2014)²

Eco'nun sözünü ettiği ilişkinin Türkiye'deki kulüp taraftarlarının en azından bir kısmının halet-i ruhiyesini de yansıttığı söylenebilir. Nitekim FİFA Başkanı Gianni Infantino'nun bir televizyon programında sarf ettiği şu sözler dikkat çekicidir; “Türkiye’de futbol çok önemli bir role sahip. Genel olarak topluma yayılan bir önemi var. Türkiye’de futbol sadece bir numaralı spor değil. Bir numaralı din aynı zamanda. Öyle bile diyebiliriz. İnsanlar çok seviyor futbolu.” (İktibas Dergisi, 2019)

Mehmet Ali Kılıçbay'a (1999: 26) göre; “...Futbol bir dindir, hem de en ekümenik, en yaygın, en kapsayıcı dindir. Futbolun azizleri, şehitleri, müritleri, müminleri, kiliseleri, mezhepleri, tarikatları vardır. Futbolun rahipleri, tapınakları, manastırları, tekkeleri, zaviyeleri, ayinleri, kurban törenleri vardır...”

Türkiye örneğinde söz konusu ilişkisellik İslam dini üzerinden kurulur. Bunu doğal karşılamak gerekir. Çünkü İslam sadece Türkiye’de yaşayan insanların büyük bir kısmının mensup olduğu din olarak değil aynı zamanda yüzyıllardan beri içerisinde yaşanılan coğrafyada hayatın her alanına tesir etmiş bir değerler bütünü olarak okunabilir. Bu yönüyle Türkiye’de gerek ideolojilerin gerekse de farklı kimliklerin kendilerini ifade ediş biçimlerinde bilinçli ya da gayriihtiyari biçimde bu birikimden faydalandıkları görülür. Bu makalede biraz da futbol ve din, taraftarlık ve din müntesipliği arasında mezkûr gayriihtiyari etkilenimleri tespit etmeye ve yorumlamaya çalıştım.

Taraftarın oyunu ve oyuncuyu etkilediği açıktır. Bu noktada taraftarların nasıl sınıflandırıldığı meselesi gündeme gelmektedir. Taraftarlar takımla özdeşleşme, kulübü maddi yönden destekleme ve stadyuma gidip gitmeme gibi farklı özelliklerine göre de sınıflandırılabilir. Bu sınıflandırma belli bir gerçekliğe işaret etmekle birlikte bütüncül bir ortaya koymaktan uzaktır. Taraftarlığın psikolojik yönüne ilişkin çalışmalar yapılması bu noktada önem arz etmektedir.

² Umberto Eco hakkında yazılmış bir kitap için bkz. (Trifonas, 2004).

Taraftarların takımlarını destekleme tutumlarına bakıldığında futbolun bir yönüyle, Carl Schmitt'in (2021) siyasal olanın merkezine yerleştiği biz-onlar ayrımını da yansıttığı görülecektir. Futbol gerek takım halinde oynanması gerekse de izleyiciler arasında gruplar oluşturması açısından "biz" kimliğinin inşasını gerektirir. "Biz" kimliğinin inşası ise rekabet temelinde "onları" ortaya çıkarır. "Futbol... Sömürgeci varsayımlarımıza aracılık ediyor. "Biz katıksız vatansever yerlileriz, onlar ise besbelli bizden aşağı ve güvenilmez yabancılar, biz her zaman onlardan daha iyiyiz sanki." (Critchley, 2018: 145)

Biz-onlar ayrımı yukarıda işaret ettiğim "siyaset ve savaş" ilişkisini dolayısıyla da "şiddet" meselesini gündeme getirir. 12 Eylül 1980 Darbesinin ardından Türkiye'de futbol (genelde sporun) gençleri ideolojik çatışmalardan ve şiddetten uzak tutmaya yönelik bire apolitizasyon aracı olduğu sıklıkla vurgulanır. Ancak beklenenin aksine ve ironik bir biçimde "tribün cemaatleri" (Ünsal, 2005) farklı birer sosyalleşme, siyasallaşma mekânı olarak gelişmiştir. Stadyumlar aynı zamanda toplumsal şiddetin yansıdığı birer ayna işlevi görmektedir. "Futbol bütün sporlar gibi saldırgan dürtülerin boşaltıldığı ve dönüştürüldüğü alanlardan biridir (Koçak, 2020: 315). Stadyumlar Roma İmparatorluğu'ndaki arenaları hatırlatmaktadır. Bu yönüyle son dönemde farklı ülkelerde stadyumların adının sonuna "arena" kelimesinin eklenmesi manidardır.

Critchley'e (2018: 149) göre;

"...İngiltere'de 19. Yüzyılın ortasından itibaren futbol gibi sporların kanunlaşması sürekli artan ve genişleyen pasifikasyon sürecinin bir ifadesidir... Futbol şiddetin pasifikasyonundan ibaret değildir; bir bakıma şiddetin yasal bir şekilde organize edilmesi, sürekli fiili şiddete taşıma tehlikesi olan toplumsal şiddet biçimlerinin sömürgeci tarafından kanunlaştırılmasıdır..."

Tribünlerde ortaya koyulan davranışlar ve söylenen şarkılarda beliren söylem erkek egemen toplumsal yapıyı ve eril dili bariz bir biçimde yansıtmaktadır. Ayrıca 2000'li yıllara kadar daha belirgin olmakla günümüzde de belli bir ölçüde etkili olan "arabesk müziğin" tribünlerdeki gücü gibi konular müstakil makalelerde ele alınabilir. Bu noktadan itibaren futbol seyircisinin oyuna dahil olma ve bir dindarlık biçimi olarak tezahür eden bu çalışmanın "örneklemi" "Beşiktaş tezahüratlarını" incelemeye başlayabilirim.

II. BEŞİKTAŞ TRİBÜNLERİNDE SÖYLENEN "İLAHİLER"

Futbol seyircileri arasında, yaşanan ülkeye has, özel bir dil ve jargondan söz etmek mümkündür. Söz konusu dilin kulüp düzeyinde özelleşen şarkılar, marşlar ya da tezahüratlar gibi unsurları bulunmaktadır. Dünyanın her yerinde tribünlerde sahneye konulan gösteriler ve söylenen "marşlar" dikkatle incelendiğinde bir nevi ayin ve ritüelleri anımsattıkları görülecektir. Erdal Atabek (2006: 161) stadyumda

izlenen maçlarda taraftarların durumunu “*Dionisos* ayini” ve “kollektif psikoterapi seansı” olarak nitelemektedir.

Makalenin bu bölümünde, Beşiktaş kulübünün tribünlerinde taraftarların coşkulu bir biçimde söyledikleri marş ve tezahüratların dini ilahilerle olan benzerliğini ele aldım. Beşiktaş JK milyonlarca taraftara sahip bir kulüptür. Taraftarların özellikle futbol takımlarına bağlılıkları dikkat çekicidir. 1982 yılında kurulan Çarşı grubu başta olmak üzere farklı taraftar grupları marş ve tezahürat üretimi konusunda öne çıkmaktadır. Tezahüratın gücü söz ve müziğin birliktelik uyum ve gücüne dayanmaktadır. Antik Yunan’da tiyatroya gitmek yerine müzik artı söz anlamına gelen “*mousike*” kelimesi kullanılırdı (Critchley, 2018: 77) Stadyumlarda söylenen tezahüratlar da bu kapsamdadır. Kimi zaman tribünlerden yükselen sesin ulaştığı ahenk, bir konserde orkestranın ulaştığı ahengi hatırlatır.

Beşiktaş taraftarları takımlarını motive edebilmek için bir tezahürat olarak şu sözleri haykırmaktadır;

“Seninle ağladık seninle güldük biz,
Sevdanın uğruna canlar verdik biz,
Siyahın zindan olsun beyaz aydınlık,
Herkese nasip olmaz Beşiktaşlılık.”³

“Şehitlik”; din ve kutsal değerler uğruna “can vermek” anlamına gelmekte olup, İslami literatürde erişilebilecek en üstün makamlardan birisidir. Taraftarlar Beşiktaş’ı “uğruna ölmeye değer” bir değer olarak görmektedirler. Tribünlerde zaman zaman 90’lı yılların başında bir derbi maçı sonrasında dövülerek öldürülen Mühendis Oktay’ı yâd etmektedirler. Tezahüratlarla yâd edilenler arasında Çarşı Grubu’nun müdavimlerinden öğretmen Mehmet Işıklar da (lakabı: Optik Başkan) bulunmaktadır.

Yukarıdaki marşın son dizesindeki “Herkese nasip olmaz Beşiktaşlılık” ifadesi dikkat çekmektedir. İslami söylemde en sık vurgulanan kavramlardan birisi “nasip” kavramıdır. “İman bir nasip işidir.” ifadesi Türkiye’de Müslümanlar arasında oldukça yaygın bir biçimde kullanılır. Nasip kavramı dini literatürde; “Allah’ın bir kimse için önceden belirlediği mutluluk payı.” (TDV, [NASİP - TDV İslâm Ansiklopedisi \(islamansiklopedisi.org.tr\)](http://www.tdv.gov.tr/ansiklopedi/islamansiklopedisi.org.tr)) anlamına gelmektedir. Nasip, ilahi bir kaynağa müstenittir.

Yunus Emre divanı, tasavvufi edebiyatın önemli örneklerindedir. Hayat hikâyesi ve şiirleri geçmişten günümüze Anadolu başta olmak üzere İslam dünyasının farklı köşelerindeki din tasavvurunun şekillenmesinde önemli bir rol oynamıştır.

“Beşiktaş’ım hayat sensin, dünyam sensin, her şey sensin

³ Metinde referans verilen Beşiktaş marşları ve tezahüratları için bkz. Arena Kartalları, *Beşiktaş Marşları*, <http://besiktasarena.com/index.php?topic>

Gelecekse tüm acılar biz hazırız senden gelsin”

Marşı Yunus Emre'nin;

“Hoştur bana senden gelen
Ya taze gül yahut diken.” (*Yunus Emre Divanı*)

şeklindeki ifadelerini hatırlatmaktadır.

“Ne varlığa sevinirim,
Ne yokluğa yerinirim
Aşkın ile avunurum” (*Yunus Emre Divanı*)

ilahisiyle,

“Sevinmek için sevmedik biz seni
Sen yenilmişsin umurumda değil ki”

şeklinde başlayan tezahürat benzerlik taşımaktadır.

Aynı tezahüratın sonundaki;

“...Siyahla beyazla şu hayatımda Bir derdim var bin dermana değişmem
asla...”

sözleri yine Yunus Emre'den esinlenmiştir;

“*Ben dertliyim, derdim vardır, Yüz bin dermana vermezem,
Gece gündüz âh-u zarım, Kevn-ü mekâna vermezem.*” (*Yunus Emre Divanı*)

Taraftarlar kulüplerine olan bağlılıklarının müsabakalarda alınan neticelere bağlı olmadığını vurgulamaktadırlar. Bu bağlılığı aşk olarak nitelendiren taraftarlar kimi zaman bir kelime oyunu yaparak takımlarının ismini “BEŞİKTAŞK” şeklinde yazmaktadırlar. Taraftarlar için kulüpleri uğruna ölünecek bir değer olduğu gibi yaşamanın sebeplerinden biridir. İsmet Özel'in (2000) *Naat* şiirinde geçen “Hâlbuki aşk başka ne oldu hayatın mazereti” mısraıyla “Aslolan hayattır hayat da Beşiktaş” ifadesi arasında “aşkın” bir muhtevada müştereklik kurulabilir. Taraftarların bir stadyumda pankart halinde sergiledikleri bir başka mottoları ise kulübün geçmişinde iz bırakmış iki isme Şeref Bey ve (Baba) Hakkı Yeten'e göndermedir; ŞEREF'imizle oynarız, HAKKI'mızla kazanırız. Bilindiği gibi hak ve şeref kavramları dinsel ahlakın iki temel kavramıdır. Bu tarz örnekleri arttırmak ve açıklamak mümkündür.

Türk sinemasının önemli yönetmenlerinden Zeki Demirkubuz (2006) yıllar önce kaleme aldığı bir yazıda uzun süre sonra ziyaret ettiği ailesinin evinde kaldığı bir gecenin sabahında o zamanlar 12 yaşında olan kardeşiyle yaşadığı bir olayı anlatmaktadır. Uyku tutmadığı için gün doğmadan uyanan Demirkubuz, kardeşinin duvara astığı Beşiktaş posterini incelerken bir anda aynı odada kaldığı kardeşiyle göz göze gelir.

“Bana doğru yan yatmış ve gözleri açıktı. Ne bir kıpırtı ne de bir hayat belirtisi olmadan öylece bana aslında beni de aşırıp ötelere bakıyordu. Nasıl korktuğumu anlatamam. Uzun süre hareket edemeden, bir tek kelime söyleyemedim... Bekledim... Sonunda kendimi toparlayıp usulca Cemil diyebildim. Cemil bir ölünün canlanması gibi yavaşça kıpırdadı ve daldığı yerden sıyrılıp sessizlikle fısıldadı; “Efendim abi.”

“Narıyorsun sen uyumuyor musun?”

“Yok abi”

“Oğlum ne oldu, korkutma beni, sabahın bu vaktinde ne düşünüyorsun? Cemil biraz bekledi ve seslendi. “Abi Feyyaz (Uçar) na’pıyodur şimdi?”⁴

Yazar yazının devamında kendine has üslubuyla söz konusu “duygu durumu” izah etmenin zorluğundan söz eder. Gerçekten “tarafdar psikolojisi” politik psikolojinin ilgi alanı içerisine giren ve özellikle incelenmesi gereken bir konudur.

Stadyumlarını “mabed” olarak tanımlayan taraftarlar için deplasman maçları “sevilen uğrunda çekilen çilenin” önemli örneklerindedir. Can Kozanoğlu (2020: 98) bu hali “deplasman ruhuna ermek” olarak nitelendirmektedir. “Deplasman fatihleri” ya da futbolun “gazi dervişleri” takımlarını desteklemek için yüzlerce kilometrelik yolu göze alan “âşıklardır”. Çıktıkları yolculuğu adeta İslam dinin temel umdelerinden olan, sabır fedakârlık ve azim gerektiren Hac yolculuğunu anımsatan bir şekilde dile getirirler;

“...Düştük yollara
Ne şampiyonluk ne kupa
Sadece sensin aklımda
Seni sevdik biz acılarında.”

Uzak şehirlere gitmek için çıkılan deplasman yolculukları “uykudan feragat etmeyi” gerektirir. Müslümanlar için gece namazı olarak bilinen teheccüd namazı ise sıcak yataktan vazgeçmeyi imler.

Namaz kılan herkes teheccüd namazlarına devam etmediği gibi tribün cemaatinin her üyesi deplasmana gitmez;

“Gecenin yarısı/Sıcacık yatağımızı
Bırakıp geldik her şeyi/Senin uğruna...”

Ya da

“Bölünür senin için uykular,
Gidilecek çok deplasman var.
Sana adanmış bütün hayatlar
Haydi, bastır Kara Kartal”

⁴ Feyyaz Uçar, 1982-1994 yılları arasında Beşiktaş’ta forma giyen ve taraftarların çok sevdiği golcü oyuncu.

Tezahüratları adanmışlığı anlatır.

Ölüm meselesi hayatın anlamlandırılması açısından merkezi bir yer işgal etmektedir. Gerek dini gerekse de felsefi metinlerde bu husus sıklıkla vurgulanır. Tezahüratlarda sıklıkla vurgulanan husus ise takıma bağlılığın “pazara kadar değil mezara kadar” olduğudur. “Tabutumuz siyah beyaz” ya da “Korkutmaz bizleri musalla taşı”, “Gücüne güç katmaya geldik... Beşiktaş seninle ölmeye geldik.” tezahüratları bunun birer örneğidir. Ya da başka bir marş;

“...Beşiktaşlıyız ölene kadar
Sende olmasan bu dünyada
Sevilecek ne var?”

Beşiktaşlı taraftarların takımlarını “Kara Kartallar” olarak nitelemeye başlaması kulübün efsanevi ismi 1933 yılında Şeref Bey’in ölümünden sonra çıktıkları maçta oyuncuların üzerlerindeki “simsiyah formalar” ile rakip kaleye “hücum” etmelerine dayanmaktadır. Kara Kartal, 1933 yılından bu yana Beşiktaş’ı sembolize etmektedir.

Aşkın “aşkınlığı” ve tarifsizliği “tribün cemaatinin” şarkılarına yansır;

“Çok seviyoruz deli gibi
Yok, bu sevdanın bir tarifi
Sen bu gönüllerin sahibi
Kartal...”

“Sevilenin” “başarılı” olması sevgiyi arttıran ya da azaltan bir husus değildir. Bu uğurda ödüller, başarılar önemsenmez. Yunus Emre’nin;

“Cennet cennet dedikleri
Birkaç köşkle birkaç huri”

şiiirine öykünen bir dil

“...Bazıları kupalara, bazıları şampiyonluğa
Bizim bu büyük aşkımız sadece Beşiktaş’ımıza...”

Şarkısında hissedilir. Onlarca dakika aralıksız devam eden ve adeta “zikredercesine” söylenen sadece dört kelimedenden oluşan “Kartal gol gol gol” tezahüratı “taraftar nesilleri” arasında aktarılan bir “gelenek” olmuştur.

“Beşiktaş diyerek sana yüz vurduk
Siyahın yanına beyazı koyduk.”

Şeklindeki marşta geçen “yüz vurmak” deyimi ise “talep etmek, bir şey istemek” anlamına gelir ve tasavvufi literatürde sıklıkla kullanılır.

Takımla taraftar arasındaki ilişki rakip taraftarları tarafından “Beşiktaşlı romantizmi” şeklinde yaftalanır. Kendi takımlarına olan bağlılıklarını mütemediyen öven Beşiktaşlı taraftarlar ise, rakiplerinin takımlarına olan bağlılıklarını yeterli bulmaz ve çoğunlukla görmezden gelmeyi tercih ederler.

Farklı milletlerin milliyetçilerinin⁵ tarihlerini mümkün oldukça geçmişe götürmeye çalışmasına benzer bir hassasiyetle Beşiktaş'ın Türkiye'nin en eski kulübü olmasına gönderme yapılarak

“Sen vardın hiçbirisi yokken
Beşiktaş'ım çok yaşa sen”

şarkısı söylenir.

“Aşk” bazen nefrete dönüşür. Ulvi olana öykünen ve bunu gayri ihtiyari bir biçimde, içinden çıktığı toplumun en önemli müştereklerinden birisi olan İslam dininin temel referanslarına yaslanarak yapan “tribün cemaatinin dili süfli bir mahiyet kazanır. Belki de aslına rücu eder. Mecaz burada sona erer. Genellikle rakip takımın oyuncularına ve taraftarlarına yönelik “galiz” ifadeler kullanılır. Bu ifadeler kimi zaman kendi takımının oyuncularına, teknik ekibine ya da yöneticilerine de yönelebilir. Böyle anlarda su yüzüne çıkan toplumsal şiddet taraftarların hem sözlerine hem de eylemlerine yansır.⁶

Türkiye’de stadyumların müdavimleri ekseriyetle gençler ya da gençlik günlerinden itibaren stadyumda maç izlemeyi hayatının bir parçası haline getirenlerdir. Bahse konu şiddet genellikle bu müdavimler arasında yaygındır. İngilizce’de “laddism” diye bir kelime vardır. Bu kelime “çok alkol tüketen, spor, seks ve müziğe düşkün genç Britanyalılar için kullanılan “lad” kelimesinden gelmektedir.” (Critchley, 2018: 148) Futbol fanatizmi sadece İngiltere’de görülmez. Farklı ülkelerde ve Türkiye’de özellikle gençler üzerinde etkili olmaktadır. Futbolun hayat-memat meselesi olarak görülmesi aşırılıklara yol açmakta ve şiddetin doğmasına sebep olan söz konusu zemin artık kahvehanelerde yapılan muhabbetler ve “okunan” gazetelerden çok, sosyal medya platformları ve PES, FIFA gibi konsol oyunlarından beslenmektedir. Philip Zimbardo (2017) Türkçe’ye “Bitik Erkekler” başlığıyla çeviren *Man (Dis)connected; How Technology has Sabotaged What it Means to be Male?* isimli eserinde aşırı şekilde video izleme, bilgisayar/ konsol oyunları ve müstehcen filmler aracılığıyla “genç erkeklerin” nasıl manipüle edildiğini anlatmaktadır. Sporun insanların beden ve ruh sağlıklarına olumlu yönde katkı yaptığı sıklıkla vurgulanır. Günümüzde genelde sporun özelde ise futbolun yüklenmiş olduğu anlam, ironik bir biçimde tam tersi yönde bir etkinin ortaya çıkmasına sebep olabilmektedir.

⁵ Milli Takımların karşılaştıkları, Dünya Kupası, Avrupa Şampiyonası, Afrika Kupası ve *Copa Amerika* gibi turnuvaların milli bilinç ve coşku üzerindeki etkileri gerek psikolojik gerekse de sosyolojik yönden incelenmesi gereken birer örnek olaydır.

⁶ Türkiye’de futbol ve şiddet ilişkisine yoğunlaşan bir çalışma için bkz. (Ünsal, 2005)

SONUÇ

Napoli, 1987 yılında şehirde “aziz” muamelesi gören Diego Maradona “önderliğinde” İtalya Ligi’ni şampiyon olarak tamamladığında (bunu tarihlerinde ilk kez başarıyorlardı) şehir mezarlığına bir pankart asılmıştı; *E non sanno che se so’ pers!* (Ne kaçırdığımızı bilmiyorsunuz!) Uzun bir süre kalecilik yapan Varoluşçu Fransız yazar Albert Camus; “Hayata ve ahlaka dair ne öğrendiysem futboldan öğrendim. Çünkü top hiçbir zaman beklediğim köşeden gelmedi.” demektedir (Akt. Akkoyun, 2018).

Futbol günümüzde bütün dünyada olduğu gibi Türkiye’de de geniş kitleleri peşinden sürükleyen bir spor dalı olarak sosyal bilimlerin ele aldığı konulardan biri olmayı sürdürmektedir. 12 Eylül 1980 Darbesi sonrasında Türkiye’de futbol, 70’li yıllarda sağ-sol çatışmasının öznesi olan gençliğin apolitikleştirilmesi için önemli bir araç olarak görülüyordu. Ancak tribün cemaatleri planlanan aksine farklı birer sosyalleşme, siyasallaşma mekânı olarak gelişmiştir. Bu makalede bir dindarlık biçimi olduğunu iddia ettiğim futbol taraftarlığının kimi hallerini dini ilahiler ile Beşiktaş tribünlerinde söylenen tezahüratların karşılaştırılması üzerinden incelemeye çalıştım. Futbolun politik bir oyun ve futbol taraftarlığının kimi yönleriyle bir “dindarlık” biçimi olduğu, Çarşı Grubu da dâhil olmak üzere Beşiktaş taraftarlarının takımlarına yükledikleri anlam, kulüplerine bağlılık biçimleri ve bunu ifade ettikleri marşlarla tezahüratlara yansıyan söylem bu savı doğrular niteliktedir. Metinde referans verdiğim dini kavramlar ve ilahiler ile taraftar davranışları ve tezahüratlar arasındaki ilişkisellik bunun açık bir göstergesidir.

Futbol taraftarlığının kendine has bir “dindarlık biçimi” olarak tezahür etmesi, elbette sadece bu makalede incelediğim Beşiktaş’a ya da Türkiye’ye özel bir durum değildir. İnsanlar futbol takımlarına, İngiltere’den İtalya’ya, Güney Amerika ülkelerinden Rusya’ya kadar dünyanın dört bir yanında “fanatizm” derecesinde bir tutkuyla bağlılar. Bu tutkunun sadece rasyonel seçimlerle açıklanamayacak kadar karmaşık olduğu ve psikolojinin alanına girdiği ise aşikâr.

Taraftar nazarıyla bakıldığında bir futbol müsabakasını televizyon ya da herhangi bir ekran karşısında izlemek ile stadyumda izlemek arasında önemli bir mahiyet farkı bulunmaktadır. Tribündekiler “oyuna” doğrudan müdahale ederler. Hatta oyunun bir parçası oldukları bile söylenebilir. Bu yönüyle “tribün cemaatlerinden” söz edilebilir. Son olarak günümüzde neredeyse tüm kulüplerin “tribün cemaatlerinin” profilinin toplumdaki politik ve sosyo-ekonomik gelişmelere bağlı olarak değiştiğini belirtmek gerekmektedir. Zaman içerisinde taraftar profili değiştiği gibi oyuncu profili de değişmektedir. Bugün 2000 sonrasında doğan “çocuklar” profesyonel futbolcu olarak farklı düzeylerde futbol oynamaktadır. Bu duruma bağlı olarak futbolun oynanma, takip edilme ve yorumlanma biçimlerinin değişmesi beklenebilir.

KAYNAKÇA

- Akar, S. (2000). *Dar Alanda Kısa Paslaşmalar*. (Yap. Ü. Karabol ve N. Karabol-Akdeniz). Türkiye: Umut Sanat.
- Akkoyun, S. (2018). Albert Camus Futboldan Ahlaka Dair Ne Öğrenmiş Olabilir ki?. *Lacivert*, 15.03.2018.
<https://www.lacivertdergi.com/gundem/makaleler/2018/03/15/albert-camus-futboldan-ahlaka-dair-ne-ogrenmis-olabilir-ki> (Erişim Tarihi: 20.03.2022)
- Arena Kartalları (T. Y.) *Beşiktaş Marşları*. <http://besiktasarena.com/index.php?board=237.0>
- Bora, T., Reiter, W. ve Horak, R. (Der.) (2020). *Futbol ve Kültürü: Takımlar, Taraftarlar, Endüstri, Efsaneler*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Critchley, S. (2018). *Futbol Düşünürken Aslında Ne Düşünürüz?* (Çev. O. Tecimen). İstanbul: Metis Yayınları.
- Dante, A. (2011). *İlahi Komedya*. (Çev. R. Teksoy). İstanbul: Oğlak Yayıncılık.
- Demirkubuz, Z. (2006). Che ya da Feyyaz. *Radikal İki*. (30.04.2016). [Che ya da Feyyaz... - Radikal 2 Haberleri - Radikal](#)
- Erdoğan, İ. (2008). Futbol ve Futbolu İnceleme Üzerine. *İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi*, 26. 1-58.
- Göksal, Ö. (2014). Bir Futbol Pazarında Devrim Yapmak Mümkün mü?
<https://www.birgun.net/haber/bir-futbol-pazarinda-devrim-yapmak-mumkun-mu> (Erişim Tarihi: 19.03.2022)
- Gülhan, M. (Ed.). (2006). Türk Futbol Seyircisinin Yapısı, Futbola Kültürel Yaklaşımı, Futboldan Beklentileri ve Fanatizmin Etkisinin Değerlendirilmesi. *Türk Futboluna Yapısal Bakış Sempozyum Kitabı*. İstanbul: Haliç Üniversitesi.
- Huizinga, J. (2006). *Homo Ludens, Oyunun Toplumsal İşlevi Üzerine Bir Deneme*. (Çev. M. A. Kılıçbay). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- İktibas Dergisi (2019). Infantino: “Türkiye’de Futbol, Bir Numaralı Din Aynı Zamanda. *İktibas* (16.02.2019).
<https://iktibasdergisi.com/2019/02/16/infantino-turkiyede-futbol-bir-numarali-din-ayni-zamanda/> (Erişim Tarihi: 22.03.2022).
- Kılıçbay, M. A. (1999). Futbol Sadece Futboldur. *Düşünen Siyaset*, 2, 25-27.
- Koçak, O. (2020). Feyyaz’ın Tekmesi. Bora T., Reiter, W. ve Horak, R. (Der.), *Futbol ve Kültürü: Takımlar, Taraftarlar, Endüstri, Efsaneler*. (313-322). İstanbul: İletişim Yayınları.

- Kozanoğlu, C. (2020). Gençler, Deplase Olunuz! Bora T., Reiter, W. ve Horak, R. (Der.), *Futbol ve Kültürü: Takımlar, Taraftarlar, Endüstri, Efsaneler*. (97-115). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Özel, İ. (2000). *Bir Yusuf Masalı*. İstanbul: Şule Yayınları.
- Ritzer, G. (2000). *Büyüsü Bozulmuş Dünyayı Büyülemek*. (Çev. S. Süer-Kaya). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Schmitt, C. (2020). *Siyasi İlahiyat*. (Çev. E. Zeybekođlu). Ankara: Dost Kitabevi Yayınları.
- Schmitt, C. (2021). *Siyasal Kavramı*. (Çev. E. Göztepe). İstanbul: Metis Yayınları.
- TDV (T. Y.) Nasip Maddesi. [NASİP - TDV İslâm Ansiklopedisi \(islamansiklopedisi.org.tr\)](http://islamansiklopedisi.org.tr)
- Trifonas, P. P. (2004). *Umberto Eco ve Futbol*. İstanbul: Everest Yayınları.
- Uğur, A. (1991). *Keşfedilmemiş Kıta*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Ünsal A. (2005). *Tribün Cemaatinin Öfkesi*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Yağmur, S. (Der.) (2014). *Yunus Emre Divanı*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Yaraman A. (2011). Ulus Devletten Küresel Sermayeye Türkiye’de Futbol. <https://www.yumpu.com/tr/document/read/46430863/ulus-devletten-kuresel-sermayeye-turkiyede-futbol> (Erişim Tarihi: 19.03.2022)
- Zimbardo, P. G. ve Coulombe, N. D. (2017). *Bitik Erkekler, Teknoloji Erkekliği Nasıl Sabote Etti?* (Çev. T. Yalur). İstanbul: Pegasus Yayınları.

Çıkar Çatışması Beyanı / Conflicts of Interest Statement:

Çalışmada çıkar çatışması bulunmamaktadır.

There is no conflict of interest in the study.

Maddi Destek / Financial Support:

Bu çalışmada herhangi bir fon veya maddi destekten yararlanılmamıştır.

No funding or financial support was used in this study.

Yazar Katkıları / Contribution Rate of the Authors:

Fikir / *Idea*: BK; Tasarım / *Design*: BK; Veri Toplama / *Data Collecting*: BK; Kaynak Tarama / *Literatür Review*: BK; Analiz ve Yorum / *Analysis and Discussion*: BK; Makalenin Yazımı / *Writing*: BK.

(!) Yazar/yazarlar bu çalışmanın tüm süreçlerinin araştırma ve yayın etiğine uygun olduğunu, etik kurallara ve bilimsel atıf gösterme ilkelerine uduğunu beyan etmiştir. Aksi bir durumda Politik Psikoloji Dergisi sorumlu değildir.

Serdar Şahin

(!) The author/authors declared that all processes of this study are in accordance with research and publication ethics, and comply with ethical rules and principles of scientific citation. Otherwise, The Journal of Political Psychology is not responsible.